

УДК : 377.1

Суранчиева З.Т., Бекежанова А.А.

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

АҚПАРАТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІПТІК ДЕҢГЕЙІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Работа посвящена вопросам формирования и повышения профессионального уровня учителя. Рассмотрены научные работы иностранных и отечественных ученых в сфере информатизации образования, роль электронного обучения в формировании профессионального уровня учителя. Анализ трудов в сфере информатизации образования дала возможность определить дидактические принципы применения ИКТ в обучении.

The work is dedicated to the formation and improvement of the professional level of teachers. We consider the scientific work of foreign and domestic scientists in the field of informatization of education, e-learning role in the formation of the teacher's professional level. Analysis of the works in the field of informatization of education made it possible to determine the didactic principles of the use of ICT in teaching.

Ключевые слова: информатизация, принцип, инновация, компьютерная грамотность, дидактика, информационно-образовательное пространство

Keywords: informatization, the principle of innovation, computer literacy, didactics, information and educational space

Кез келген елдің реформаларға, әлеуметтік-экономикалық құрылымды түбірімен өзгертуге бет бұрған кезеңде білім беру жүйесін де қайта құру қажеттігі туындайтыны сөзсіз. Ал ол реформалар өз кезегінде білім беру саласында жиналған мол оң тәжірибені сақтай отырып оның әрі қарай дамуына жағдайлар жасауы керек. Білім беру саласының әрі қарай дамуына жол ашатын ақпараттық білім беру кеңістігі жыл сайын өзгерістерге толы болуда.

Шет елдік (Р.Вильям, К.Маклин, Г.М.Клейман, Ж.П.Арно, М.Рокли, Б.Сендов, Т.Хифайед және басқалар), ресейлік (Б.С.Гершунский, Э.А. Манушин, Е.И.Машбиц, В.М.Монахов, И.В.Роберт, В.В.Рубцов, И.Г.Белавина, В.А.Захарова, П.В.Беспалов, М.М.Букеев, Н.А.Власенко, В.В.Колос, С.П.Кудрявцева) және отандық ғалымдардың (Нұрғалиева Г.Қ., Баймұқанов Б.Б., Бидайбеков Е.Ы. және басқалар), білім беруді ақпараттандырудың қазіргі жағдайын сипаттайтын ғылыми еңбектер мен әдебиеттерге жасалған талдаулар нәтижесінде білім беру ортасын қалыптастырудың мынандай ерекшеліктерін атап өтуге болады [1]:

- оқушылар мен мұғалімдердің бірлескен жан-жақты дамуы;
- білім беру үрдісіне барлық қатысушылардың даму деңгейі мен жылдамдығын үйлестіру;
- ақпараттық коммуникациялық технологиялар көмегімен жалпы білім беретін сабақтардың пәнаралық моделі;
- үнемі өзгеріп отыратын еңбек шартына жас ұрпақты дайындау үшін оқушылар мен мұғалімдердің АКТ-ны қолдану дағдыларын қалыптастыру;
- «білім беру траекториясын» таңдауды қамтамасыз ету;
- сабақтар мен сыныптан тыс сабақтарды жүргізуде АКТ-ны қолдануды ұйымдастыру;
- оқу үрдісінде АКТ-ны қолданудың біртұтастығы;
- білім беруді ақпараттандыру жағдайында базалық оқу пәні – информатиканың маңызын арттыру.

Білім беруді ақпараттандыру саласындағы еңбектерге жасалған талдаулар (Г.Қ.Кречетников, И.В.Роберт, Н.В.Софранова) АКТ-ны қолданып оқытудағы негізгі

мынандай дидактикалық принциптерді анықтауға мүмкіндік берді: оқытудың адаптивтілік принципі, түрлі деңгейлерде және әртүрлі көрнекі құралдармен, оқу материалының күрделілігі, көлемі және мазмұны бойынша деңгейлеу арқылы жүзеге асады; оқытудың интерактивтілік принципі, пайдаланушының компьютермен белсенді өзара әрекетінде педагогикалық бағытталған сұхбат түрінде көрінеді, компьютердің басқару әрекетіне бекітілген және әртүрлі деңгейлерде жүзеге асатын, оқушының саналы белсенділігіне негізделеді; жекелеп оқыту принципі жеке тапсырмалар мен оларды орындау нәтижелерін тексерумен қамтамасыз ету есебінен оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуі үшін жағдай жасау оқу іс-әрекетін арттыруға әсер етеді және оқу материалын меңгеру сапасын көтереді. Осындай ақпараттық білім беру кеңістігі мұғалімдердің үлес қосуымен дамиды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері қатарында білім беру жүйесін дамытудың басымдығы; әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі; жеке адамның білімдарлығын ынталандыру және дарындылығын дамыту көрсетіледі. Ал бұл принциптердің іс жүзіне асуы білім беру мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. Осы заңды жүзеге асырушы мұғалім болып табылады. Ол үшін мұғалімнің кәсіптік деңгейін заман талабына сай, әлемдік ақпараттық білім беру кеңістігінің талаптарына сай арттыру қажет. Бұл мәселе алдымен мамандарды жоғары оқу орнында дайындау және мұғалімдердің кәсіптік білімдерін жоғарылатудан бастап іске асырылады [2].

Білім беру мазмұнын жаңарту білім беру жүйесінің барлық деңгейлерін қамту керек. Жоғарыдағы бағдарламаның міндетіне байланысты Білім беруді ақпараттандыру жағдайында педагог мамандардың біліктілігін көтеру – бүгінгі күннің негізгі міндеттерінің бірі. Сондықтан педагог мамандардың біліктілігін көтеруді ақпараттандыру туралы тұжырымдама, стандарт және оқу-тақырыптық жоспарларын жасақтау қажет. Аталған қажеттілікті шешу барысында педагог мамандардың біліктілігін ақпараттық технологияны өз қызметтеріне пайдалану саласы бойынша тұжырымдама, модульдік жұмыс бағдарламалары жасақталды. Сонымен бірге білім беруді ақпараттандыру жағдайында педагог мамандардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Ал, қазіргі таңда жоғарыдағы аталған мәселе қалай жүзеге асырылып жатыр деген сауал туындайды. Әсіресе, мемлекеттік тілде осы бағыттағы мәселелер әлі де жеткілікті деңгейде емес.

Психологиялық-педагогикалық ғылымда өңделген қызмет принципіне сәйкес болашақ педагогтардың жеке тұлғаларының шығармашылық қасиеттерінің дамуы тек қоғамдық тәжірибені меңгеру, педагог мамандардың өздерінің белсене қызмет ету арқылы жүзеге асатын меңгеру негізінде ғана жүре алады. Адамзат мәдениетінің қол жеткізулеріне ие болу үшін әр жаңа ұрпақ осы қол жеткізулер үшін істелген қызметке ұқсас қызметті жүзеге асыруы керек. Осыған байланысты педагог мамандардың мамандандырылған қызметіне сәйкес оқу қызметін ұйымдастыру маман даярлау жүйесінің қажетті кешені болып табылады [3]. Қоғамда ақпараттандыру, есептеу техникасы құралдары кеңінен таралуымен байланысты, оқу процесін ұйымдастыруға, сол сияқты білім берудің мазмұнын өзгертуге де елеулі ықпал етеді. Білім беру жүйесіндегі қайта құрулардың негізгі субъектісі - мұғалім. Мамандарды кәсіби даярлау жүйесінің де бұл процестен тыс қала алмайтыны түсінікті. Себебі, «жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламалары біліктілікті бере отырып мамандар даярлауға, олардың кәсіптік даярлығының деңгейін дәйектілікпен арттыруға бағытталады». Мұның барлығы педагогикалық жаңалықты жасау, игеру және пайдалануда басқару қызметінің маңыздылығына көз жеткізе түседі. Өйткені, мұғалім жаңа педагогикалық технологияның, теория мен концепцияның авторы, талдап жасаушысы,

зерттеушісі, тұтынушысы және насихатшысы қызметін атқарады. Осы процесті басқару мұғалімнің өз қызметінде әріптестерінің тәжірибесі немесе ғылымындағы жаңа идеялар, әдістемелерді дұрыс тандап, бағалау және қолдануын қамтамасыз етеді. Ал педагогикалық қызметте инновациялық бағыттылықты қазіргі заманғы білім беру, қоғамдық және мәдени даму жағдайында педагогикалық қызметтің инновациялық бағыттылығының қажеттілігі бірқатар жағдайлармен айқындалады:

Біріншіден, қоғамда жүріп жатқан әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар білім беру жүйесін, әдістемесі мен түрлі типтегі оқу орындарының оқу тәрбие процестерін ұйымдастырудың технологиясын түбірінен жаңартуды талап етуде. Педагогикалық жаңалықты жасау, игеру және пайдалануға негізделген мұғалім мен тәрбиеші қызметінің инновациялық бағыттылығы білім беру саясатын жаңартудың құралына айналуға. Екіншіден, білім беру мазмұнын ізгілендірудің күшеюі, пәндерінің көлемі мен құрамының үнемі өзгеріске ұшырауы, жаңа оқу пәндерінің енгізілуі, жаңа ұжымдық формалар мен оқыту технологиясын үздіксіз іздестіруді талап етуде. Осы жағдайда мұғалімдер арасында педагогикалық білімнің рөлі мен беделі артуда. Үшіншіден, мұғалімнің педагогикалық жаңалықты игеру және қолданылуға деген қатынасы сипатының өзгеруі. Қазіргі уақытта мектеп, білім беру бөлімі басшыларының қызметіндегі маңызды бағыттардың бірі мұғалімдердің енгізген инновациясына талдау жасап, баға беру, оны іске асыруға, қолдануға қолайлы жағдай жасау болуы тиіс. Төртіншіден, жалпы білім беретін оқу орындарының нарықтық қатынастарға енуі, жаңа типті сынып ішінде мемлекеттік емес оқу орындарының құрылуы нақты бәсекелестік ахуал туғызуда.

Оқу үрдісінде электрондық оқыту әдістемелерін меңгеру үшін, білім берудің барлық деңгейлеріне лайықты педагогикалық кадрларды дайындау мен қайта даярлауда «ҰАО» АҚ көп назар аударуда. Мұғалімдердің кәсіптік деңгейін қалыптастыруының басты шарты – компьютерлік сауаттылығын жетілдіру. Оларға компьютердің нақты бағдарламаларын білу, Интернет-технологияларды меңгеру, компьютердің көмегімен дидактикалық материалдарды жетілдіру, атап айтқанда: көрнекті құралдар, кестелер, ойлау-құрылым схемалары, жеке жұмыстарға арналған тапсырмалар, топтарда тестілік жұмыстар, хабарламаларға арналған ақпараттық материалдар, рефераттар, баяндамалар, дебаттар мен т.б. арналған анықтама материалдары.

Электрондық ақпараттық қорлардың біліктілігі – мұғалімдермен бірге сабақ типологиясына сәйкес ЭОБ-ды қолданудың, ЭОБ-дың барлық түрлерін білім алу үрдісінде қолдануға арналған педагогикалық мүмкіншіліктерді жүзеге асыру қажет. Мотивациялық орта ұстаз бағыттылығымен сипатталады, ақпараттық оқу үрдісінде ЭАО-ның негізімен қызығушылығын ояту, ЭОБ-ды қолданумен бірге дәстүрлі және автоматтандырылған оқу түрлерінің үйлесуіне ұмтылу, оқу барысында ЭАО-ны қолданудың меншікті қызмет рефлекциясының қажеттілігін арттыру. Мұғалімдер электрондық оқу басылымдарының жоғары деңгейлі компонентігін пайдалануда, оқу үрдісінде ЭОБ заңдылықтарына қарай пайдалануға деген қажеттілігі, ЭОБ пайдалануда оқушылардың қызығушылығының артуы, ЭОБ әр түрін білу, ЭОБ-ға дидактикалық тапсырмаларды орналастыруда педагогикалық мүмкіндіктерді туғызады, мұғалімдердің кәсіби қызметінде өз электронды оқу басылымдарын шығаруға талпынады.

Қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан мұғалімдер қажет. Ол бір уақытта педагог-психолог және оқу процесін ұйымдастырушы технолог бола білуі керек. Компьютердің мүмкіндіктерін ескере отырып, оқыту мәселелеріне талдау жасасақ, психологияның, педагогиканың іргелі оқыту теориясынан психологиялық-педагогикалық, әдістемелік мәселелер туындайды.

Қазіргі заманғы оқыту интеллектуалдық ерекшеліктеріне сүйене отырып білім беруді қажет етеді. Жаңа технологиялар – педагогтың мүмкіндігін күшейтетін құрал, бірақ ол мұғалімді алмастыра алмайды. Компьютер мүмкіндіктері психология мен дидактика тұрғысынан талданып, керек кезінде педагогикалық талаптарға сай қолданылуы керек. Сыртқы эффектіні қуып кетпей, оқыту программасының тек сыртқы емес, ішкі тиімділігіне көп көңіл бөлген дұрыс. Компьютердің сызбалық мүмкіндігінің молдығы дәрістік экспериментті бояулы суреттермен, сызбалармен, кестелер мен байыта түсуге жол ашады, оларды есеп шарттарына да пайдалануға болады. Компьютерді мұғалім қосымша материалдар, әртүрлі анықтамалық мәліметтерден ақпараттар беру үшін көрнекі құрал ретінде пайдалана алады. Мұғалім араласпай-ақ, оқушылар өздері меңгеруге тиісті ақпараттар беріледі. Қажетті ақпараттарды жинақтауда электрондық техникаларды енгізу уақыт үнемдейді, қарастырып отырған кезеңде ақпараттың толықтығын жоғарылатады, ақпараттық-анықтамалық жүйе құрамында электрондық құрырғылармен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады. Жаңа ақпараттық технология құралдарын информатика пәнінің кіріктірілген сабақтарында пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллектуалдық қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі. Компьютерлік техниканың дидактикалық мүмкіндіктерін педагогикалық мақсаттарға қолдану, білім мазмұнын анықтауда, оқыту формалары мен әдістерін жетілдіруде жақсы әсерін тигізеді. Есептеу техникасымен жұмыс жасату оқушылардың алгоритмдік дүниетанымын қалыптастырады [4]:

- өз әрекетін саналы түрде жоспарлайды;
- құбылыстарға модельдер құра біледі.

Еліміздің 2020 жылға дейінгі даму стратегиясында қарастырылған бәсекеге қабілетті елдердің қатарынан көріну идеясы болашақта өркениетті елдермен терезені тең ұстау қағидасына да білім саласын көтермелеумен, оның мемлекет тарапынан қолдауымен тығыз байланысты десек болады. Шындығында, ғылыми бәсекеге төтеп берудің жолы көбінесе білім сапасына байланысты болып отырады. Бірақ, білімнің сапасы қандай білім берілгендігіне байланысты емес, сол білімді сананың қаншалықты қабылдай, сіңіре алғандығына да байланысты. Ендеше, қазіргі заманғы білім бәсекелестігінде екі негізгі мәселе айқындалған деп айтуға негіз бар. Мұның бірі – білімнің сапалы іргетасын қалап, сол арқылы үздіксіз білім беру болса, екіншісі заман ағымынан қалай адамды өмір бойы оқыту. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі ұсынған «Білімді дамытудың 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасында» білім мен ғылымның қай саласы болмасын қазіргі таңдағы озық технологиялар мен озық ақпараттық технологияларды жан-жақты қолдану басты назарға алынған. Бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеудегі басты нысана да ақпараттық технологияларды толық игеруден көрінеді.

Осылай мұғалімдердің ақпараттық білім беру кеңістігінде кәсіптік деңгейінің қалыптасуы оқу орнындағы электрондық оқыту жүйесімен жұмыс жасауына негіз болады.

E-learning (Electronic Learning) – электрондық оқыту жүйесі, қашықтықтан, компьютерді қолдана отырып, желілік, виртуальды оқытулардың синонимі және ақпараттық, электрондық технологиялардың көмегімен оқыту. E-learning (Electronic Learning) – электрондық формада интернет арқылы оқыту үдерісі деген мағынаны білдіреді. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 07 желтоқсандағы №1118 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасындағы Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған» мемлекеттік бағдарламасында E-learning (Electronic Learning) – электрондық оқыту жүйесі қарастырылған.

Бағдарламаның Паспортында төмендегі мәселелер қарастырылған:

- біліктілігі жоғары педагог қызметкерлердің үлесі жоғары және бірінші санаты бар біліктілігі жоғары педагог қызметкерлердің үлесі;

- білім беру ұйымдарының қамқоршылық кеңестері құрылған;
  - білім беру ұйымдары басшыларының менеджмент саласында біліктілігін арттырған және қайта даярлаудан өткен;
  - орта білім беру ұйымдарының электрондық оқыту жүйесін пайдаланады.
- Сонымен, ақпараттық білім беру кеңістігінде мұғалімдердің кәсіптік деңгейін қалыптастыру үшін келесі міндеттерді қарастырамыз:
- білім беруді ақпараттандыруды дамыту тенденцияларын зерттеу және оған сәйкес мазмұнын анықтау;
  - педагог мамандардың ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалана алу дайындығын анықтайтын белгілер мен көрсеткіштерді жасақтау және олардың ақпараттық құзырлығын қалыптастыру мүмкіндіктерін зерттеу;
  - педагог мамандарды ақпараттық-коммуникациялық технологияны өз қызметтеріне енгізуге байланысты ұйымдастыру жүйесін жасақтау;
  - ақпараттық-коммуникациялық технологияны білім мекемелерінің оқу үрдісіне енгізу бойынша педагог мамандардың іс-тәжірибесін тарату.

Әдебиеттер:

1. Морева Н. А. Педагогика среднего профессионального образования: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. - М.: Академия, 2001. - С. 26.
2. Введение в педагогическую деятельность: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Академия, 2002. - С. 66.
3. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Академия, 2003.
4. Халықова К.З., Г.А.Абдулқарімова. Педагогикалық информатика. Білім беруді ақпараттандыру: Оқулық. – Алматы: Абай ат. ҚазҰПУ, 2004.